

Németh József

Horváth Ádám petrikeresztúri évei (1811 – 1820)

1810 után Horváth Ádám életében rendkívül termékeny, művekben gazdag, irodalmi értékekben jelentéktelenebb korszak következett.

1785 – 1795 között Balatonfüreden élve, kenyérkereső munkája mellett is sok szállal kapcsolódott a tollforgatók táborához, és a magyar irodalom élvonalába tartozott. A következő másfél évtizedben (1795 – 1810) Nagybajomban arra törekedett, hogy szándékolt alkotó munkájához kedvező anyagi feltételeket teremtsen. Kevesebb idő töltött íróasztala mellett, fásasztó földmérés, bonyodalmas birtokügyeinek intézése foglalta le idejét. Élete utolsó évtizedét Petrikeresztúron töltötte. Itt megint sokat, sokfélét írt, már-már kétségbeesett igyekezettel. A hazai literatúra megújuló áramlatain azonban kívül rekedt.

A pálya három szakasza nemcsak jellegében, helyszínében, hanem családi kapcsolataiban is eltérő. Balaton-parti éveit Oroszy Julianna édesítette, majd keserítette, Somogyban Sárközy Juszтина tette pokollá életét. Keresztúrbán a korábban örökbefogadott, majd 1818-ban feleségül vett Kazinczy Klára¹ viselte gondját, vette le válláról a gazdálkodás terheinek nagyobb részét.

Több oka is volt, hogy a mozgalmasabb Nagybajomból a kis göcseji faluba húzódjon. Miután 1808-ban második feleségétől külön költözött, megrikult körülötte a levegő. Juszтина Horváth régi barátjának, a szintén nagybajomi, tekintélyes Sárközy Istvánnak unokahúga volt, ezért a diákkoruktól tartó barátságuk is elhidegült.

Nem növelte Horváth jó hírnevét Klára örökbefogadása sem. Személye nemcsak azért érdemi megfigyelésünket, mert az öregedő író később feleségül vette, hanem azért is, mert ő tette lehetővé Horváth utolsó esztendeinek rendkívül élénk irodalmi tevékenységét, s halála után szellemi örökségének is hűségesebb gondozója lett.

A gyámapa 1818-ig azt hitte, hogy Klára az ő gyermeke. Kazinczynak erről meglehetősen nyíltan vallott: „... leveled azt láttatik kívánni, hogy én neked sokat gyónjam: - annyit, a mennyit levélben lehet, de e gyónás közé azonban ne számláld azt, amit leányomrul írok, mert a mit e részben gyónnom kellene, annak titokban kell maradnia addig, amíg Kazinczy János él, és ha tovább él, mint én, örökre, még Klára előtt is.”²

1818-ban már feleségül vehette. Juszтина elhunytával Horváth megözvegyült, s Kláiról is új hír érkezett: „Még nincs esztendeje, miolta megtudtam az ő haldokló anyjának titkos üzenetéből, hogy én ezt a házasságot megtehetem, az előtt azt véltem, hogy nem... Arra neki érdeme sok van: kedve pedig más házasságra nincs, és én hozzám illő, hogy azokban, melyekben ötlet örökösömnek szántam, e tettemmel is bátorságossá tegyem.”³

Új lakóhelyül azért választotta Petrikeresztúrt, mert a szomszéd Nagylengyelben lakott régi barátja, Tuboly László. A hajdani szabadkőműves társ az 1790-es években élénk szerepet vállalt Zala megye közéletében. Ő semmisítette meg Spissich János kompromittáló iratait, elősegítve, hogy a megye alispánját ne ítéljék el a Martinovics-perben. 1797-ben egyik hangadója volt a franciák elleni felkelést megtagadó megyegyűlésnek. Ezért őt is megfosztották hivatalától. Egy ideig Festetics megbízásából a muraközi vízszabályozási munkákat vezette, majd birtokán gazdálkodott. Klasszikus szerzőket fordított, alkalmanként a Tudományos Gyűjteményben is publikált⁴. Horváth a közeli Keresztúron vásárolt házat. Későbbi periratokból tudjuk, hogy új otthona szegényes volt: csak konyhája, pincéje épült téglából, szobái sövényből, nyilván szalmafedelű volt.

Az átköltözés pontos idejét nem ismerjük. Első, már itt keltezett levele 1811-ből maradt ránk, s a Magyar Országának belső ismerete című munkájának végére írt keresztúri dátum: 1811. október 29.

Birtokai nagyobb része Nagybajomban volt, majd Zalában is szerzett 200 hold körüli területet. Ez azonban alig hozott hasznot, egy részüket zálog is terhelte, évtizedes pereskedést eredményezve. Anyagi viszonyait szinte lehetetlen rekonstruálni. Nemcsak ő halmozott fel sokféle, tetemes adósságot, hanem ő is perelte Szapáry Péter özvegyét szokatlanul nagy, 8000 forintnyi tartozásért⁵. Az bizonyos, hogy Horváth igen szerény körülmények között élt. 1820 után Klára nem annyira javakat, hanem keserves pereket örökölt.

Maga a gazdálkodással alig törődött. Ahogy írta: „Megvontam magamat kedvelt pusztai szállásomban, készíttetem tanú nélkül, mintegy édes álomban, vagy az örökkévalóság, vagy maradék számára munkáimat, melyek tanuk legyenek valahára. Holtom után, az utóbbi világ előtt, hogy éltem és rövid éltem

napjait tunyán el nem henyéltem.". Napjait szigorú szabályok szerint osztotta be: „Télen, nyáron akkor kelek fel, mikor a nap szokott nyár közepén: és egész délig dolgozó szobámban dolgozom, csak reggel a cselédimnek ülve szólok kettőt – hármat: a gazdaságra a szerint ügyelni Klári dolga... ismét az íróasztalom mellé ülök, és dolgozom napnyugtáig. Akkor a tomborámat (klavikordium) veregetem harmonice, mint deák korunkban szokunk énekelni, három hangra, de csak fél kézzel, mintegy fél óráig. Akkor gyertyát gyújtok és én ismét dolgozom kilenc óráig, amikor vacsorálok oly röviden, hogy tizedfélkor már fekszem, és olvasok pipa közben addig, míg szemhéjam el nem nehezedik.”6.

1812 – 1817 között még hosszabb utakra is vállalkozott. Részt vett a zalai és a somogyi megyegyűléseken, megfordult Pozsonyban, Siófokon, Nyéken, Budán, talán Gömör megyében is. Zala megye megbízásából részt vett a Mura szabályozási munkálataiban. „A Ns. Vármegye engem küldött oda egy regulázó deputatió praesesének...” – dicsekszik el 1814-ben Kazinczynak, akivel harmadszor is felújítja levelezését. Ő jelenti számára a legfontosabb irodalmi kapcsolatot. Az ekkor már méltán széphalmi mesterként emlegetett hajdani barát világosan látja, hogy útjaik szétváltak, de a kapcsolatot nem szakítja meg. Viszonyukat pontosan jellemzi Sárközy Istvánnak írt levelében: „Horváth Ádámot köszönted nevemben, ha azt tenni magad nem akarnád. Akárki és mi légyen ő most, azt nekem nem szabad felejtennem, hogy egykor szoros barátok voltunk. Az azonban igen igaz, hogy ő éppen nem az, aki volt valaha, s most gondolkozásunk úgy tol el egymástól, mint egykor együvé vonzott. Fájna nekem, ha ő engem háládatlannak képzelhetne.”7.

1814-ben arra is jutott ideje, hogy a közel lakó kisnemesi családok nőtagjaiból irodalmi társaságot hozzon létre. Együttesüket Göcseji Helikonnak nevezték. Verses leveleket váltottak, esetenként énekelni, zenélni is összegyűltek. A közösséget Horváth fontosnak tartotta, verseiből tucatnyit Kazinczynak is elküldött. A teljes gyűjteményt Klára óvta meg a szétszóródástól, majd az elmúlt négy évtizedben a szövegek két kiadásban is megjelentek8. A termés – beleértve Horváth verseit is – nem irodalmi, inkább ízléstörténeti értékű. Igaza van a Göcseji Helikon első monográfusának, Rácz Máriának: „A dilettánsok közé tartoztak... Munkásságukkal nem vitték előre az irodalmat, maradandó értékűt nem alkottak, mégis hely illeti őket a magyar irodalomban.”9. Ha szűk körben is, növelték az olvasás, az írás becsületét. Generációjuk gyermekei lettek majd a reformkor fiataljai.

Szélesebb körű szervezéssel is próbálkozott. Az eredetiségre, magyarságra oly kényes Horváth ez időben fordításokra is buzdít. „Vagynak körülöttünk némely inas írók, akik az én vigyázatomban és igazgatásomban alá fordítgatnak németből, és sokkal szerencsésebbek a

fordításban, mint én. Egy nevezetesen a Sonderlinget fordítja... de én nekem aligha több dolgom nem lesz a magyarosítással, mint neki az által tétellel...”10.

Hogy az évtized közepén még milyen kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett, azt egy ellene folytatott vizsgálat is sejtetni engedi. 1814. június 21-én Ferenc király leiratot intézett Erdődy József magyar kancellárhoz. E szerint tudomására jutott, hogy Somogy és Zala vármegyében igen botrányos énekeket énekelnek, melyek szerzője Horváth Ádám, aki Zalában tartózkodik, de Somogyban is vannak birtokai, sőt Gömör vármegye közgyűlésén is különös ellenállást tanúsított. A botrányosnak nevezett ének a Stájer tánc volt.

A kancellár az iratot a nádorhoz továbbította, aki az érdekelt megyék alispánjait utasította nyomozásra és jelentéstételre. A Gömör megyei főispáni adminisztrátor közölte, hogy Horváthot a megyegyűléseken soha nem is látták. Mégsem lehet véletlen, hogy a feljelentő Gömört is szóba hozta. Valószínű, hogy kifogásolt verse itt is terjedt, hiszen a megye alispánja régi szabadkőműves társa, Máriásy István volt. Horváth halála előtt úgy rendelkezett, hogy a Magyar Arion című énekeskönyvének egy példányát ő kapja meg. E kéziratos kötet része volt a feljelentett vers is.

Mind a somogyi, mind a zalai alispán ártatlannak minősítette Horváthot. Jóindulatúan hallgatták ki, átgondolt védekezést is készíthetnek. Az alispán a vizsgálati anyaghoz Horváth verseinek egy kis gyűjteményét mellékelte, ezek már átírt, németellenességből kiforgatott, franciaellenesre módosított szövegek voltak.

A nyomozásról értesülve átmenetileg Kazinczy is megszakítja vele a kapcsolatot – nem egészen alaptalanul, hiszen még évek múltán is feltörve jutnak a levelek Keresztúrból Széphalomra. Horváth élete végéig nem került ki a titkosrendőrség figyelmének köréből. A nádori titkos levéltárból csak halála után selejtezték ki iratait, azzal, hogy a személy elhunytával tárgytalanná váltak11.

Hogy ez időben milyen közismert volt Zalában, azt megerősíti Deák Ferencnek Vörösmarty Mihályhoz 1828. november 9-én küldött levele. „Éppen ma kaptam Széchenyi István tiszteletére még 1817-ik esztendőben készült egynehány verset, Horváth Ádám munkája ez, és a nékem adott példány tulajdon keze írása, melyet én jól ismerek, mert nálam több levelei vagynak.”. A verseket azért küldi barátjának, hogy azokat közölje a Szépliteratúrai Koszoróban vagy adja tovább Stettner Györgynek12. A „Gróf Széchenyi Istvánnak a Magyar Hazából 1817” című írás a Felsőmagyarországi Minervában jelent meg „Pálóczi Horváth Ádám kézirataiból közli Fenyéri Gyula” aláírással. (Fenyéri Gyula = Stettner egyik írói neve.) A verset az teszi érdekessé, hogy 1817-ben Széchenyi még szinte ismeretlen volt a magyar közéletben. Deák a levélhez hozzáfűzi: „Ha

csakugyan közölni fogod azt, csak arra kérlek: hogy mind az én nevemet, mind a versezet túlsó oldalán levő Csányi László barátomét hallgasd el.”¹³.

Sok időt, energiát fordított a szabadkőműves emlékek ápolására. Az 1810-es évek második felében újra felbukkannak a másfél évtizede tilalmas gondolatok. Búvópatak módjára, bátortalanul, a kései olvasó számára alig érzékelhetően. A Dunántúlon lakó társak Balatonfüred mellett az arácsi hegyen találkoznak is. Horváth Ádám szorgalmasan gyűjti életrajzi adataikat, ezeket – ahogy ő nevezte – emortuális levelekben summázza. Kazinczyt is tájékoztatja saját régebbi szerepéről, a megőrzött emlékekről. Hozzákezd a szabadkőművesség történetének megírásához, összegzésnek szánt műve, „A bölcsesség nagy mestereinek biográfiája” méltán maradt kéziratban. A kor szokásának megfelelően a múlt minden élt és legendabeli jeles alakját a freimaurek közé sorolja.

Joggal gyanítjuk, hogy többször kinyilatkoztatott királyhűsége ellenére szabadkőműves kapcsolatok miatt tartották gyanúsnak az első keszthelyi Helikont is. A Tudományos Gyűjtemény 1818.-i III. kötetében olvashatjuk: „A tavalyi keszthelyi Helikonról a tavalyi Tudományos Gyűjteményben előforduló tudósítást a német recensens úgy ítélte meg, mint egy politikai lakmározásnak leírását, holott az egész tudósításnak szinte minden sora többnyire a hazához és királyhoz való szeretetet, tiszteletet emlegette.”. Valami igazság mégis lehetett a német recensens sejtésében. A Helikon Festetics szabadkőműves álneve volt¹⁴. Horváth egy alkalommal „A földművelő Varró” című versét olvasta fel. Ebben Mozart neve is előfordul. (A Varázsfuvola szabadkőműves elemei közismertek. Terentius Varro nemcsak a római irodalomnak, hanem a szabadkőművesség vélt történetének is jeles alakja. Horváth említett kézírata is hosszan foglalkozik vele.) Az 1817-es Helikonon Kazinczy Klára „Isishez ének” című versével érkezett. Horváthnak többi, itt felolvasott írása is nehezen érthető a szabadkőműves gondolatok ismerete nélkül. 1819-ben a keszthelyi gróftól elírató versében is ott egy jellegzetes szabadkőműves kifejezés: „A Dicsőség templomából egy nagy angyal közbe szólt.”.

A Helikon Horváth számára nagy élményt jelentett. Zsúptetős göcseji házacsckájából indulva a fényes grófi szalában látták vendégül, alkalmanként Kisfaludyval, Berzsényivel találkozhatott, köztük ő is megbecsült írónak számított. Jó érzését fokozhatta, hogy Kazinczy is részletes beszámolókat kért tőle. Az összejövetelek jelentőségét alighanem Berzsényi fogalmazta meg legpontosabban: „Midőn egy oly ember, akinek jövedelme három milliion körül van, egy ilyen innepre 30 ezeret költ, semmi, de nem semmi az, midőn az ősz Festetics a szegény Berzsényinek az utcán kalap nélkül elejbe szalad.”¹⁵.

Horváth petrikeresztúri éveinek irodalmi

termése rendkívül gazdag, sokszínű. Nagyobb része kéziratban maradt. A hagyatékot Kazinczy Klára 1834-ben megküldte a Magyar Tudós Társaságnak, így az életmű java ránk maradt. A csomag 49 tételből állt, történelmi, matematikai, földrajzi, lélektani, szépirodalmi műveket, két drámát is tartalmazott. A Társaság titkára véleményt kért Vörösmarty Mihálytól, Kállay Ferenctől és Luczenbacher (Érdy) Jánostól. Egyik kéziratot sem tartották kiadásra érdemesnek, egyedül Vörösmarty jegyezte meg, hogy a levéltár számára használat végett megszerezhető a Példabeszédek és „az ő és új énekek”¹⁶.

A döntés érthető, hiszen a bíralt művekkel erejét, felkészültségét, könyvtárát egyaránt messze meghaladó vállalkozásokra adta a fejét. Kivételt jelentenek néprajzi, nyelvészeti jellegű gyűjteményei. Közülük is kiemelkedik az Ötödfélszáz énekek. Összeállítását feltehetően régebben kezdte, s Petrikeresztúron fejezte be 1813-ban. Fontos munkának tekintette, legalább egyszer – lehet, hogy kétszer is – lemásolta. Egy példányát a jeles gyűjtőnek, Jankovich Miklósnak is felajánlotta¹⁷.

A gyűjtemény – címével némileg ellentétben – 479 versszöveget és 357 dallamot tartalmaz. A szövegek fele, a dallamok nyolcadrésze Horváth saját munkája. Beleválogatta néhány ismert poéta pár alkotását és a Göcseji Helikon két tagjának egy-egy költeményét is. Bartha Dénes 148 éneket ítelt tisztán népi jellegűnek, ebből mindössze 34 dallamot vagy változatot talált meg a korábbi feljegyzésekben. „114 ének (s köztük éppen néhány a legértékesebb, legritkább népi dallamainkból) olyan népzene-történeti dokumentum, ami ... itt tűnik fel legelőször, aminek tehát ez a legrégebbi írásos feljegyzése.”¹⁸.

A magyar irodalom- és zenetörténet régóta becsesnek tartotta a kéziratot, számos tanulmány foglalkozott vele, de kiadásra csak 1953-ban került sor. Jelentőségét Horváth János már 1927-ben megfogalmazta: „Az ő ő és új énekeiben már egy modern szempontú folytatását kell látnunk az előző századok kézíratos énekeskönyveinek. Azokban levezető csatornákat láttunk a műköltészetből a népszerűn át a népköltészet felfogó medencéje felé: ez új énekeskönyvben a változott viszonyokhoz képest a népköltészetnek az irodalomhoz való visszaemelőjét, napfényre hozóját üdvözölhetjük. Régen az egyén a maga számára írogatta össze a kedvére valót s neki még újat a népköltészetből is, most a műköltő vagy a tudós gyűjti össze megőrzés, az örök haláltól való megmentés és propagálás végett a már népszerű hagyományt, a régít.”¹⁹.

Zenei értékét – már a kritikai kiadás jegyzetapparátusának ismeretében – minősíti Dobszay László: „A kollégiumi emlékekből, az átlagos literátor – félnépi rétegek énekkincséből és a maga által farigcsált szövegekből – dallamokból összeszerkesztett kollekciónak

maga esetlegességében, sokszor sutaságában is kitűnő keresztmetszetet ad azokról a dallamokról, melyek ez időben egy széles réteg közös tudását adták, sőt amelyek részben a falusi néphez is eljutottak. Bár Pálóczi tudatosan egy mintagyűjteményt akart készíteni, mely kiadásra is alkalmas legyen, gyarló kottázása jól tükrözi azt a zenei műveltségi állapotot, melyről korábban beszéltünk...”20.

Horváth gyűjtötte a példabeszédeket, közmondásokat is. Kollektója több változatban is ránk maradt. Az utolsó kézirat 1819-ben készült, benne stílszerűen 1919-re egészítette ki korábbi anyagát. „Részint hallásból, részint régiebb írásokból” szedte össze.

Néprajzi, népnyelvi érdeklődése régebbi keletű. A tájszavak értékeire már 1790 körül felfigyelt. Göcsej archaikusabb nyelvű környezetében élve érdeklődése újra a magyar nyelv táji különbségeire irányult. A Marczibányi-díjra meghirdetett pályázatra négy dolgozatot is beküldött. Közülük A magyar nyelv dialectusairól készített munkája elismerést aratott. 1821-ben Horváth István gr. Teleki József egy dolgozatával közös füzetben „Jutalom feleletek a magyar nyelvről...” címmel adta ki. Mára már nem bír forrásértékkel, egyéb néprajzi feljegyzései azonban mindmáig jelentősek.

Kazinczyhoz írt leveleiben többször is beszámol környezetének életmódjáról, nyelvéről. Magyar Arion címmel tervezett versgyűjteményéhez igen részletes jegyzeteket csatolt, bennük sok néprajzi, népnyelvi megfigyeléssel. Elsősorban Göcsej nyelvére, népi építészetre, szokásaira vonatkozóan őrzött meg sok mindent. Elsőként örökítette meg a regölés szövegének egy részét, az akkor még archaikusabb helyi építkezést. Ha némileg túlzás is e témakört feldolgozó Szentmihályi Imre címádása: Pálóczi Horváth Ádám göcseji kutatásai, a feljegyzések figyelemre méltóak²¹.

Horváth Petrikeresztúron talán legtöbbet történelmi stúdiumokkal foglalkozott. Ezzel egyrészt a kor divatos gyakorlatát követte, másrészt reménytelen vállalkozásokba fogott. Nemcsak a források tanulmányozására nem volt lehetősége, hanem még az alapvető monográfiákhoz sem juthatott hozzá. E miatt vált már megjelenésekor is elavulttá A Magyar Magóg Pátriarchátul fogva I. István királyig című, 1817-ben Pesten megjelent kötete. Az olvasóhoz című bevezetőben Bél Mátyásra hivatkozik, aki Prodrómusában azt írja, hogy Magóg maradékai nem voltak részesei Babel építésének. Bél meghalt, mielőtt erről részletesebben írhatott volna. Horváthnak tetszett ez az állítás, ezt akarta igazolni, de a munka kibővült, így jött létre a Magóg. (Mózes I. könyve 10.2. szerint Noé egyik fia Jáfet, ennek egyik gyermeke Mágog, Magor, ő lenne a magyarok ősapja.) Mivel Magor maradékai nem vettek részt Babel építésében, nyelvük sem zavarodott meg, így a magyar a legősibb

nyelv a világon. „Mozes pedig már Palesztinában Schyta származású és Magyar nevű fejedelmeket talált, és elrendezett városokat, és a tudós Egyiptombul költözött zsidóknál nem tudatlanabbakat, s kik közt még Poéták is voltak oly tekintetesek, hogy egynek győzelmi verseit maga Mozes a zsidó nyelvre által tévén, beiktatta a maga szent könyvébe.” Prometheust is magyarnak tartja, mivel a Kaukázus környékén élt. Máskor tudálékos okoskodással próbálja igazolni, hogy a vízözön nem boríthatta be a föld egész felületét. Természetes, hogy nem fogadja el a finnugor nyelvrokonság elméletét sem (finn = moszkvai jobbagy). Sok régi munkából idézett, 1571-ben, 1648-ban megjelentekből is. (Mielőtt végleges ítéletet mondanánk Horváth állításairól, gondoljunk arra, hogy egy évtized múlva jelenik meg a könyvtárban dolgozó, egyetemen tanító Horváth István tollából a Rajzolatok című, a délibábos nyelvészet példajaként emlegetett kötet.)

Feltűnő, hogy a munkában kevés a szépirodalmi jellegű részlet. E témakörrel regényt írt, címe: Barragóné és Zalád. Hosszadalmas, kalandos, nehezen követhető história hun elődeinkről, igen sok történelmi, filozófiai, néprajzi, csillagászati ismerettel bővítve-nehezítve. Múltán maradt kéziratban.

Hasonlóan bonyodalmas Rudolfias című, 1817-ben Pesten megjelent eposza is. Hőse Habsburg Rudolf király és császár. Több oka lehetett, hogy őt választotta főhősül. Az a hír járta róla, hogy a misztikus, alkimista, szabadkőműves gondolatok híve. Talán a szerző az ellene indított vizsgálat után az eposszal az uralkodóházhoz való hűségét is bizonyítani akarta. Ezért is ajánlhatta József nádornak. A történet nehezen követhető: impozáns, megemésztetlen tudásanyagot, földrajzi, történelmi ismereteket szabadkőműves, misztikus elemekkel halmozó munka. Nem véletlenül alig keltett visszhangot.

Hátrahagyott kéziratok is vegyes témakörűek: lélektan, államregény, drámarészlet, kísérlet a reformáció történetének feldolgozására, matematika, fizika. Befogott egy általános lexikon megírásába is.

Utolsó munkája aktuális eseményhez kapcsolódik. 1819. júliusában részt vett Zala megye viharos tisztújító közgyűlésén. Erről írt egy 16 oldalas persziflázst. Címe, utalásai egyaránt bonyolultak: „Az Üstökös Tsillag befolyása a Madár Tartomány éghajlatába. Midőn a Szárnyas Nép magának Előljárókat választta. Július 5. és több napján 1819”. Nem bír különösebb irodalmi értékkel, célzásai a mai olvasónak szinte érthetetlenek. Degré Alajos, a korszak kiváló ismerője fejtette meg ezeket²². Az ő nyomán tudjuk zalai nevekhez kötni a griffet, a sast, szárnyast, karvalyt, verebet, fecskét, a piócat és a többi szereplő állatot. Helyi vonatkozásai miatt a zalai olvasók számára nem érdektelen.

Ekkoriban már mindjobban magára maradt. Sokféle betegsége egyre inkább erőt vesz rajta. 1819. augusztus 12-én kilelte a hideg, ez negyednaponként megújulva tartott egészen decemberig. Ekkor már Nagybajomban tartózkodtak, ahova véglegesen vissza akart költözni. Január közepén megérezte halálának közeledtét. Utolsó napjaiban bedagadt a torka, lát gyötörte, alkalmanként eszméletlensége keserítette feleségét²³.

1820. január 28-án hunyt el, Nagybajomban temették, sírja ismeretlen.

Petrikeresztúron márványtábla emlékeztet ott töltött évtizedére, a megyeszékhelyen utca, zeneiskola viseli nevét, falán rézdomborítású portréjával.

Jegyzetek

Horváth Ádám sem műveiben, sem levelezésében sem használta a Pálóczi előnevet. Csak halála után kezdték így emlegetni.

1. Apja Kazinczy János ref. lelkész, csak névrokona Kazinczy Ferencnek.

2. Kazinczy Ferenc levelezése. Kiadta Váczi János I – XXI. Bp. 1890- 1911. (továbbiakban: Kazlev) XI. 418.

3. Kazlev. XVI. 123 – 124.

4. Zalai életrajzi kislexikon 3. jav., bővített kiadás Zalaegerszeg 2005.

5. Degré Alajos – Szentmihályi Imre: Egy adalék Pálóczi Horváth Ádám életéhez. Göcseji Helikon 4. 1972. 65 – 82.

6. Kazlev. XIV. 15 – 16.

7. Kazlev. IX. 256.

8. Péterffy Ida: Horváth Ádám levelezése poétriáival. Göcseji Helikon 7. 1973. és A Göcseji Helikon költőnői. Sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta S. Sárdi Margit Bp. 2002.

9. Rác Mária: A Göcseji Helikon költőnői. Bp. é. n. 3.

10. Kazlev. XII. 71.

11. A vizsgálat részletes ismertetése és dokumentumai: Vörös Károly: Adalékok Pálóczi Horváth Ádám életéhez. Irodalomtörténeti füzetek 17. Bp. 1958. 38 – 53.

12. Vörösmarty Mihály levelezése I. Sajtó alá rend. Brisits Frigyes Bp. 1965. 216.

13. Uo.

14. Tóth István: A Keszthelyi Helikon nevének eredete. Múzeumi Kurir 33. 7- 8.

15. Kazlev. XV. 80.

16. Ötödfélszáz énekek Pálóczi Horváth Ádám dalgyjűteménye az 1813. évből. Kritikai kiadás jegyzetekkel. Sajtó alá rendezte Bartha Dénes és Kiss József. Bp. 1953. Újabb kiadása: Énekes poézis Katona Tamás válogatásában, Küllös Imola és Domokos Mária tanulmányával, jegyzeteivel. Magyar Helikon 1979.

17. Péterffy Ida: Pálóczi Horváth Ádám három levele Jankovich Miklóshoz. ItK. 1976. 500 – 505.

18. Bartha Dénes az Ötödfélszáz énekek bevezető tanulmányában, 34.

19. Horváth János: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. 2. kiadás Bp. 1978. 88.

20. Dobszay László: Magyar zenetörténet Bp. 1984. 257.

21. Szentmihályi Imre: Pálóczi Horváth Ádám göcseji kutatásai. Zalai Gyűjtemény 2. Zalaegerszeg 1974. 71 – 84.

22. Degré Alajos: Pálóczi Horváth Ádám és az 1819. évi zalai tisztújítás. Zalai Gyűjtemény 2. Zalaegerszeg 1974. 43 – 69.

23. Életének utolsó heteiről, haláláról Sárközy István és Kazinczy Klára több levélben részletesen tájékozatta Kazinczy Ferencet.